

Анотація
навчальної дисципліни
«Історія видавничої і друкарської справи»

I. Основна мета засвоєння курсу полягає в ознайомленні бакалаврів зі світовою й українською історією розвитку видавничої і друкарської справи.

II. Місце навчальної дисципліни в програмі підготовки фахівців **указаної спеціальності**

Дисципліна належить до блоку поглибленої професійної підготовки, дає студентам змогу набути загальних і фахових компетентностей.

III. Завдання дисципліни

- простежити суспільно-політичні передумови та історичні витоки попередників сучасних видань у світі й Україні;
- висвітлити основні етапи становлення та розвитку друкарства у світі й Україні;
- дослідити суспільно-політичні обставини й видавничі процеси, у взаємозв'язках з якими розвивалася друкарська справа;
- увиразнити роль друкарства як чинника кардинальних змін в організації редакційно-видавничої справи;
- дослідити біографії провідних діячів видавничої і друкарської справи;
- висвітлити обставини побутування випущених у різні історичні епохи знакових за змістом і оформленням видань, їх вплив не лише на окремих особистостей, й на суспільні процеси;
- опрацювати та освоїти масив джерельних та документальних текстів, у якому історія видавничої справи базувалася б на новому, архівному матеріалі.

● **IV. Очікувані результати навчання:**

студенти мають:

знати:

- основні історичні етапи та провідні осередки розвитку рукописного книготворення в світі й Україні;
- основні історичні етапи та провідні осередки розвитку друкарства в світі та Україні;
- визначні пам'ятки світової і української видавничої справи – рукописні та друковані книги, що найбільше вплинули на суспільну свідомість та цивілізаційний поступ людства;
- основні віхи та особливості діяльності визначних редакторів, друкарів, видавців;
- проблемно-тематичний репертуар книговидання, що

найбільше був витребуваним серед читачів у різні історичні епохи;

- особливості матеріальної конструкції та змістової частини видань у ретроспективі;
- фундаментальні дослідження з історії видавничої справи зарпублічних та українських дослідників;

уміти:

- оперувати поняттями та термінами з історії видавничої справи у майбутній професійній діяльності;
- використовувати досвід кращих попередників фаху в структуруванні та редагуванні сучасних видань;
- утілювати нереалізовані творчі напрацювання попередників у своїх реальних видавничих програмах;
- узагальнювати й оприлюднювати в своїй професійній діяльності найцікавіші пізнавальні й повчальні факти з історії видавничої справи;
- самостійно й результативно проводити бібліографічний пошук необхідних видань в бібліотечній та електронній базах даних.

IV. Короткий зміст дисципліни

Тема 1. Історичні витоки рукописної книги в світі

Передумови виникнення письма і алфавіту в кожного народу. Соціальна, інформаційна та пізнавальна функція перших рукописних текстів. Первинні матеріали, на яких творилися тексти (камінь, глина, піраміди, дерев'яні дощечки, бамбукові пластини, шовк, папірус). Попередники сучасної книги. Виникнення письма й алфавіту як предтеча книгописання. Первинний “книжковий” матеріал. Форми книги.

Ранні осередки рукописної книги на Близькому Сході, в Азії та Європі. Глиняні книги Ассирії. Єгипет. Форми китайської рукописної книги. Індія. Єврейські рукописні книги. Греція і Рим. Роль рукописної книги в суспільному поступі. Причини поширення рукописання. Становлення книгозбірень. Книга в долях Горация та Овідія. Вимоги давньоєврейських талмудистів до переписувачів книг.

Тема 2. Українська рукописна книга дохристиянської доби

Обставини і причини недослідженості проблеми. Безповоротні втрати стародавніх пам'яток. Вивезення книг за межі України. Книги як політичні заручники в “українському питанні”. Перші спроби перегляду усталеної періодизації.

Періодизація становлення та розвитку давньоукраїнської рукописної справи. Необхідність перегляду усталених стереотипів на державному та науковому рівнях. Книжкова справа в Україні перед прийняттям християнства. Писемні тексти архіву “Кам'яна Могила”. Велесова книга. “Руське” письмо і “руські” переклади IX століття. Літопис Аскольда.

Тема 3. Книгописання в давньоукраїнській державі після прийняття християнства

Провідні осередки рукописної справи. Десятинна церква у Києві.

Софійський собор у Києві. Києво-Печерська лавра. Чернігівська земля. Галичина і Волинь. Карпатська Русь.

Творці й переписувачі книг як перші автори, перекладачі, редактори і видавці. Світські каліграфи. Осередки при монастирях. Удосконалення текстів наступними переписувачами. Книжкові шедеври XI–XVI ст. Остромирова Євангелія. Реймська Євангелія. Пересопницька Євангелія.

Тема 4. Соціально-політичні передумови виникнення друкарства у світі

Передумови запровадження у видавничу практику рухомих літер. Печатки і штампи як предтечі друкарства. Метод набиття візерунків на тканині. Ксилографічний метод множення текстів та ілюстрацій на папері. Перші спроби створення рухомих літер. Доля друкарського винаходу. Лаврін Костер та Йоган Гутенберг. Лаврін Костер. Йоган Гутенберг: життя. Йоган Гутенберг: друки. Ствердження друкарства в Європі і світі як чинник кардинальних змін в організації редакційно-видавничої справи. Поширення друкарства в Європі. Відмінності технології друкарства на Заході і Сході. Противники друкарства. Значення друкарства.

Тема 5. Концепції витоків українського друкарства: науковий та ідеологічний аспекти

Російська (радянська) концепція. Концепція західних учених. Концепція Івана Огієнка. Концепція Ореста Мацюка та Якіма Запаса. Сучасні фальсифікації наукових концепцій.

Тема 6. Структурування ранніх книжкових видань за змістом та художнім оформленням як елемент упорядницької праці видавців

Передмови. Післямови. Посвяти. Титульні сторінки. Показчики. Повідомлення про помилки.

Тема 7. Витоки, етапи розвитку друкарства на Галичині і Волині

Перший друкар українських книжок Швайпольт Фіоль (Святополк Філь). Друкарство на Галицькій землі. Житейські і професійні перипетії у Львові Івана Федоровича. Огляд Галицьких друкарень. Друкарня Львівського Ставропигіального братства. Михвіло Сльозка та його друкарня. Друкарні єпископів Арсенія Желіборського та Йосифа Шумлянського. Позальвівські друкарні: Стратинська, Килоська, Угорцівська, Унівська.

Житейські і професійні перипетії у Івана Федоровича в Острозі. Острізька та Дерманська друкарні. Почаївський осередок книгодруку. Кирило Ставровецький. Боротьба почаївських друкарів за право друку. Боротьба католиків і православних за право володіти друкарнею. Значення Почаївської друкарні в історії української культури. Рохманівська, Четвертинська та Крем'янецька друкарні.

Тема 8. Видавнича діяльність Києво-Печерської та Чернігівської друкарень

Видавнича діяльність Києво-Печерської лаври. Спустошуючий слід лихоліть. Заснування друкарні: перекази, документальні свідчення. Єлисей Плетенецький. Папір і папірні для друкарні. Перші друки. Поширення лаврських видань. Руйнування справи печерських друкарів.

Чернігівсько-сіверський друкарський осередок. Перша друкарня в Чернігові. Друкарня Лазара Барановича: новгород-сіверський і чернігівський

періоди.

Тема 9. Видавнича та друкарства справа в центральній та східній частинах України у XVI–XVIII ст.

Київське друкарство: друкарні Спиридона соболя та Тимфія Вербицького, друкарня Київської духовної академії, Київська губерніальна друкарня. Провінційне друкарство на Київщині: Фастівська, Бердичівська та Махнівська друкарні. Друкарство на Поділлі. Друкарні в Могилеві, Тульчині, Кам'янці. Друкарство на теренах Східної України: Єлисаветград, Кременчук, Харків, Миколаїв, Полтава, Глухів. Мандрівна друкарня кн. Потьомкіна.

Тема 10. Видання в Україні книг святого писма: долі перекладів і видавців. Ретроспектива

Біблійні книги серед народів світу. Біблія як предмет книгознавчого аналізу. Біблійний текст як основа розвитку мови кожного народу. Ранні спроби перекладів і видань Біблій на українських землях. Острозька Біблія. Руські писмена в Херсонесі IX ст. Проект князя Костянтина Острозького. Збирання різномовних рукописів та перекладачів. Московське перевидання українського книжкового шедевр. Доля острозьких Біблій. Видання Книги книг літературною мовою: долі перекладів і перекладачів та редакторів. Переклад Пилипа Морачевського. Спроби Маркіяна Шашкевича та Володимира Александрова. Переклад Пантелеймона Куліша. Переклад Івана Огієнка. Загроза знищення Огієнкового рукопису. Видання української Біблії лондонськими друкарями. Інші переклади й видання.

Тема 11. Цензура – чинник заборони українського друкованого слова

Причини виникнення цензури в Росії і специфіка її застосування до українського друку. Принципові відмінності в умовах розвитку раннього друкарства в Україні і Росії. Початок цензури українських друків. Посилення каральних функцій цензури. Специфіка застосування цензурного законодавства до українського друку. Українські видання до викриття Кирило-Мефодіївського братства. Цензурний терор після “справи братчиків”. Справа Каленика Шейковського. Українські граматики російським алфавітом.

Основні антиукраїнські цензурні циркуляри та їх вплив на друкарство. Валуєвський циркуляр 1863 року. Емський указ 1876 року. Цензура після Емського указу. Революція 1905 року і спроба скасування цензури українського друку. Царський маніфест від 17 жовтня 1905 року. Видавничий рух в умовах дії Валуєвського і Емського указів.

Цензура видавничої справи як чинник заборони українства. “Тенденційно придуманий термін “Україна”. Особливо “крамольні” книги. Сторінки цензурних журналів як свідки нищення українства. Форми цензурних репресій проти українських видавців та редакторів.

Тема 12. Видавничий рух доби визвольних змагань українського народу (1917–23)

Ситуація з українським друком напередодні Лютневої революції 1917 р. Відновлення цензури. Напівлегальне книговидання. Формування нової видавничої мережі. Політика українських урядів у видавничій справі.

Тема 13. Видавнича справа в Україні радянської доби

Руйнування кращих набутків минулого. Ревізія випущеної літератури. Знищення надрукованих та підготовлених до друку видань. Закриття діючих видавництв та експропріація друкарського обладнання.

Творення нової книговидавничої системи. Становлення законодавчої бази. Державні органи щодо управління видавничою справою. Еволюція видавничої мережі радянського типу. Формування типології видавництв. Структура українського книговидання напередодні розвалу СРСР.

Ситуація у видавничій справі напередодні запровадження ідеологічного контролю. Головліт як чинник придушення інакомудства в друкарській справі. Особливості діяльності редактора і видавництва в умовах тоталітарного суспільства. Регламентація редакторської праці типовими інструкціями. Формування радянської школи редагування. Адміністративно-ідеологічне втручання в редакторський процес. Заходи влади щодо виявлених редакторських помилок. Русифікація української видавничої справи в період побудови «розвинутого соціалізму».

VI. Назва кафедри та викладацький склад, який буде забезпечувати викладання курсу

Кафедра української мови і літератури, професор О.О.Лілік.

VII. Обсяги навчального навантаження та терміни викладання курсу

На вивчення дисципліни відводиться 90 годин (3 кредити ЄКТС), з яких: лекційних – 10 год., практичних – 20 год., самостійної роботи студентів – 60 год.

Дисципліна викладається у III семестрі.

VII. Основні інформаційні джерела до вивчення дисципліни (до 3-х)

1. Скленар, І. М. Історія видавничої справи та редагування: навч. посібник / І.М.Скленар, М.В.Лозинський. - Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. - 192 с.

2. Маркова В. Книга в соціально-комунікативному просторі : минуле, сучасне, майбутнє. Харків : ХДАК, 2018. С. 140.

3. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми. – Львів : І-т українознавства, 2002. – 520 с.

4. Тимошик М. Історія видавничої справи: Підручник. – К. : Наша культура і наука, 2017. – 496 с. (Перевидання 2007 р.)

VIII. Система оцінювання

Поточний контроль: усне експрес-опитування, виступ на практичних заняттях (з повідомленням, доповіддю, рефератом, участь у дискусії); письмове опитування; тестування знань студентів з певної теми, змістового модуля; індивідуальна співбесіда.

Підсумковий контроль: залік у III семестрі.